

بررسی ساختار نقوش و فرم و رنگ در هنر بلوچ با تاکید بر هنر سوزن دوزی

سید ماهسون سجادی

مدرس گروه طراحی لباس، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کاشان

msajjadib@yahoo.com

حانیه نیکو

دانشجوی کارشناسی، گروه طراحی لباس، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کاشان

چکیده:

قوم بلوچ را می توان یکی از اقوام اصیل ایرانی دانست که ادامه دهنده زندگی دام پروری و عشایری در ایران بوده اند. هنرهای گوناگونی در میان این قوم رایج است که مهم ترین آنها را می توان هنر سوزن دوزی دانست. در خصوص معرفی این هنر میتوان به این بسنده کرد که در آثار کشف شده ، روی سفال های مربوط به هزاره پنجم میلاد و ششم قبل از میلاد اشکالی هندسی مشابه نقوش دست زنان بلوچ دیده میشود. همچنین می توان به شباهت نقوش هندسی این هنر و هنرهای دوران نوسنگی نیز اشاره کرد. نقش و رنگ در این هنر صحنه جلوه گری ارمان ها، اعتقادات و احساسات این مردمان است. این هنر با نقوش هندسی و به شدت انتزاعی اش نمایشگر پیشینه زندگی عشایری قوم بلوچ و همانند دیگر هنرهای عشایر ایران از بعد هندسی بسیار بالایی برخوردار است. نقوش هنر سوزن دوزی بلوچ در انواع انسانی، حیوانی، گیاهی، هندسی و حاشیه قابل دسته بندی هستند. بر اساس یافته ها، یکی از اساسی ترین ویژگی های زیباشناسانه نقوش سوزن دوزی بلوچ در هندسی بودن آنهاست. نقوش هندسی غالب، عبارتند از مربع با لوزی، مثلث با لوزی و مربع را نیز میتوان حاصل به هم پیوستن مثلث های کوچکتر دانست. بدین ترتیب میتوان زیبایی شناسی هندسی بلوچ را بر پایه مثلث دانست. شیوه پژوهش بر روش توصیفی_ پژوهشی استوار بوده و گرد آوری اطلاعات از منابع کتابخانه ای بوده است.

کلید واژه: بلوچ، نقش، رنگ، هنر سوزن دوزی

مقدمه:

فرهنگ مردم بلوچ در طی سالیان متمادی در زمینه پوشاک تغییری نکرده است. با وجود تحولات بیشمار در لباس ملت ایران، هنوز هم مردم این منطقه، کوشش زیادی به پوشیدن لباس های سنتی خود دارند. لباس بلوچ برگرفته از طرح های اصیل ایرانی است. طرح هایی که درهم میریزند و حس شاعرانه ای به آنها میدهند حکایت لباس بلوچ به فرهنگ و اجتماع آنها گره خورده است. محبوب ترین رودوزی سنتی بلوچ، در پوشاک زنان آن به واسطه سوزن دوزی هایش مشاهده می شود. سوزن دوزی بلوچ ضمن داشتن ارزش های تجسمی والا، تاثیر زیادی در صنعت منطقه دارد. جریان مد و لباس در دنیا به سمت مفهومی بودن گرایش پیدا کرده است و به همین خاطر نقوش مفهومی و قدیمی بلوچ جایگاه ویژه ای دارد. به طور کلی طرح های هندسی هنر سوزن دوزی را می توان برآورد کلی از هویت و قدمت این قوم دانست. خاستگاه نقش و نگاره های سوزن دوزی را میتوان در عناصر طبیعت، زیور الات، عناصر مرتبط با اعضای بدن انسان، موضوعات ذهنی و تخیلی و همچنین مذهب و باور های قومی دنبال کرد. و در این مقاله قرار است ابتدا به معرفی هنر تجسمی و بصری در رودوزی بلوچ پرداخته سپس ویژگی های طرح بلوچ و زیبا شناسی آن، عنصر و خاستگاه این نقش هارا مورد بررسی قرار دهیم. هدف این مقاله بررسی فرم و رنگ و طرح بلوچ با توجه به تصاویر میباشد.

هنر تجسمی در دست دوز های بلوچ

می توان اساس زیبایی شناسی این هنر بومی را در هندسی بودن آن خلاصه کرد. این ویژگی بعدی از انتزاع و تجرید است که در فرهنگ بصری بلوچ سابقه دارد. اما این هنر علاوه بر فرم که در کل به صورت هندسی و انتزاعی تعریف می شود، حاوی رنگ، بافت و دیگر ویژگی هایی است که باید در بررسی زیبایی شناسانه آن از بعد بصری مورد توجه قرار گیرد. خط یکی از ویژگی هایی است که باید به عنوان مهم ترین بعد تجسمی این هنر مورد توجه قرار گیرد.

انتزاع در تاریخ هنر ایرانیان همواره به عنوان نکته ای زیبایی شناسانه مطرح بوده و نقوش تجریدی و نمادین اهمیت زیادی داشته اند. این نقوش نمادین را می توان در دو گونه شکسته با خطوط صاف و زاویه با خطوط منحنی و بدون زاویه تشخیص داد. نوع دوم به سبب پیچیدگی در اجرا، بیشتر در مناطق شهرنشین و روستایی مشاهده می شود.

هنر اصیل، از تخیل مایه میگیرد و تخیل همواره قبل از تفکر بر روح انسان حاکم بوده است. نقوش هنر بلوچ در ابتدا حاصل تنهایی گزینی به صورت خطوط هندسی و شطرنجی و رنگ های محدود و ساده بوده و کم کم متحول و دارای بعد سمبلیک قوی تری شده است. با این وجود نقوش هنر بلوچ هرچقدر هم تجریدی و انتزاعی باشند، براساس تجرید عناصر طبیعت پیرامون شکل گرفته اند و تخیلات غیرواقعی در آنها جایی ندارد و طی زمان برخی نقوش بنیادی آنقدر استحاله یافته که شناسه خویش را کاملا از دست داده اند. تجرید از دید این قوم نوعی ساختن را مطرح می سازد. سوزن دوز بلوچ طبیعت را با مجاز در هم آمیخته و در نهایت ارتباط بصری مناسبی میان نقوش برقرار می کند تا زیبایی شناسی فنی هنر سنتی تولیدشده نیز محفوظ بماند.

مهم ترین امتیازی که هنر بلوچ دارد نوع قالب و محتوای خاص آن است یعنی قالب ابستره با بیانی سمبلیک و چون زبان درونی سمبل ها برای همه مردم مشابه است کاربرد این هنر بسیار فراتر از مرز های بلوچستان است. سوزن دوزی بلوچ و اغلب نقوش هندسی اش را می توان یادگار فرافکنی ذهنی افکار این قوم از دوران زندگی عشایری آنها دانست که به صورت هندسی نمود پیدا میکند.

تصویر شماره ۱، لباس با سوزن دوزی بلوچ، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۲، نمونه نقوش تجریدی سوزن دوزی بلوچ به همراه آینه کاری، منبع : نگارنده

زیباشناسی در هنر سوزن دوزی

در سوزندوزی بلوچ خطوط منحنی و دوار وجود ندارد و تنها با نقوش هندسی مواجه هستیم و بنابراین زیبایی شناسی شکل را باید از این بعد در آن مورد بررسی قرار داد. این اشکال به ترتیب شامل مثلث، مربع، شطرنجی، لوزی و دایره است مثلث از نقوش هندسی پرکاربرد در سوزندوزی بلوچ است. از پیوستن این مثلثها به یکدیگر دیگر اشکال پرکاربرد در این هنر شامل مربع و لوزی ها به وجود می آیند. خط ها از ابتدایی ترین روش برای انتقال مفاهیم و بیانگر افکار و احساسات بین اقوام بشری بوده است که در سوزن دوزی از خطوط برای انتقال پیام خود به خوبی بهره گرفته اند. خطوط راست بیانگر اتحاد و پیوستگی است. در طرح های سوزن دوزی بلوچ زاویه اساس زیباشناسی است و قرینه سازی نقش ها اغلب هندسی است بیشترین شکل هندسی در این طرح ها مثلث لوزی و مستطیل است.

بنا بر برخی پژوهشها دلیل هندسی بودن این نقوش و پرهیز از خطوط مدور و دایره در آن، به پیشینه ی زندگی عشایری مردمان بلوچ ارتباط دارد همان گونه که در نقوش هنرهای دیگر اقوام عشایر و یا دارای پیشینه عشایری نیز میتوان به تشابهاتی به لحاظ هندسی بودن نقوش دست یافت. گستردگی این نقش و نگارها از تکرار تعداد بی شماری از نقوش هندسی به وجود می آید. بافت را به لحاظ تراکم می توان به انواع متراکم و نیمه متراکم تقسیم بندی کرد. بافت در سوزن دوزی بلوچ از طریق تراکم، تکرار و ترکیب انواع خط ها و اشکال هندسی در کنار بافت رنگی به وجود می آید. با توجه به هندسی و شکسته بودن سوزن دوزی بلوچ، نمی توان ریتم موجود در آن را از نوع تکرار موجی دانست. همچنین تکرار یکنواخت در این هنر دیده نمی شود و تنوع به کاررفته در نقوش و رنگ ها از یکنواختی آن جلوگیری می کند. تکرار تکاملی نیز تا کنون در این رودوزی سنتی دیده نشده است. می توان غالب ریتم موجود در سوزن دوزی بلوچ را از نوع متناوب دانست که از طریق تکرار نقوش هندسی و رنگ ها به دست می آید.

پرکار بودن و یا کم کار بودن سوزن دوزی و ظرافت نخ و هماهنگی رنگ ها نقش مهمی در ارزش آن دارد. به گونه ای که در کتاب آخرین ماموریت، نوشته مغر الدین مهدی، راجع به سوزن دوزی آمده: یکی از صنایعی که در حد خود بسیار زیبا و ارزنده است، صنعت دوزندگی و دست دوزی جلیقه و لباس زنانه است. مانند ترمه دست دوزی مینمایند و با نهایت زیبایی و با ابریشمی که با رنگ های طبیعی رنگ کرده اند و رنگش ثابت است و هیچ وقت از بین نمی رود، نخ دوزی میکنند. صدها مربع و مستطیل و لوزی میدوزند، یک اندازه که اگر با پرگاری دقیق اندازه گیری کنند، سر مویی تفاوت ندارد.

عوامل مختلفی را بر شکل گیری این نقوش معرفی کرده اند. به صورت کلی نوع طبیعت، آب و هوا، ذهنیات، روحیات و آداب و رسوم را در تعیین نوع نقش مؤثر است و همین مسئله را دلیل تفاوت دوخت و نقش هر منطقه با منطقه دیگر می دانند، به عنوان مثال در مناطق جنوبی بلوچستان با متعادل بودن آب و هوا نقوش سوزن دوزی ریز تر و پرکاربرد تر و دارای رنگ های تند تر بوده و هنگامی که به سمت شمال حرکت میکنیم رنگ ها ساده تر و روشن و ملایم میشوند.

نقوش سوزن دوزی بلوچ ترکیبی از سمبل سازی و انتزاع هستند. سمبل های عمده به کاررفته در سوزن دوزی های بلوچ را می توان تشکیل شده از سه خط مستقیم عمودی، افقی و اریب و بعضا دواپر بسیار کوچک دانست. بنابراین فرم های هندسی، مربع، دایره و مثلث، یا مشتقات آن همچون لوزی و شکل زیگزاگ و گاه تداخل خطوط افقی و عمودی با یکدیگر نقش اصلی را در سمبل سازی در هنر بلوچ برعهده دارند و از همین نقوش پایه ای در انتزاع نیز بهره برداری می شود. نقوش سوزن دوزی بلوچ استعاره ای از مفاهیم فرهنگی، اقلیمی و زیبایی شناسی این مردمان است که در ناخودآگاه زنان سوزن دوز نقش بسته و به عنوان میراثی فرهنگی نسل به نسل منتقل شده است.

تصویر شماره ۳، نمونه ای از قرینه سازی نقوش، منبع : نگارنده

رنگ

پس از اشکال هندسی می توان رنگ را مهم ترین عنصر زیبایی شناسانه سوزن دوزی بلوچ دانست که در این هنر اولویت با رنگ های گروه اصلی است. با بررسی در هنر بلوچ میتوان یافت اهمیت به رنگ بر فرم بیشتر است برای مثال تنوع و تضاد رنگ بسیار بالاست و در فرم ها تنوع زیادی به چشم نمیخورد فرم ها متشکل از مربع مثلث دایره و ترکیبی از اینهاست.

در سوزن دوزی بلوچ هر دو دسته رنگ های اصلی و مکمل وجود دارد. قرمز و آبی جزو رنگ های اصلی و سبز و قهوه ای از دسته رنگ های مکمل هستند. قرمز و سبز و همچنین قرمز و آبی می توانند مکمل هم باشند. قرمز و سبز تضاد مکمل و قرمز و آبی با هم تضاد همزمانی و فام برقرار می کنند. در مجموع نیز می توان در ترکیبات رنگی سوزن دوزی بلوچ کنتراست فام را تشخیص دادو ترکیب رنگ های به کاررفته در سوزن دوزی بلوچ را می توان از طریق صفاتی چون پرقدرت، زنده و نیروبخش توصیف کرد. و از لحاظ درجه شدت رنگ ها در حد اعلائی خود انتخاب میشوند.

از رنگ های کاربردی در سوزن دوزی بلوچ میشود به قهوه ای، سبز قرمز و سورمه ای اشاره کرد. قهوه ای که در بلوچ به آن سهر گفته میشود از پوست گردو و تیتک نوعی سنگ مگنزی گرفته میشود. رنگ قرمز که در زبان بلوچی به آن زرد گفته میشود از پوست انار گرفته میشود. سبز که به شونز معروف است از نیل به همراه جا شیر و دندانه تهیه میشود. سورمه ای یا آبی که به زبان بلوچ نیل گفته میشود از برگ گیاه ایندیگو تهیه میشود.

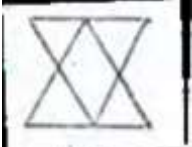

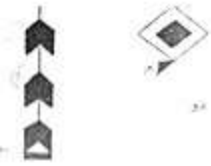
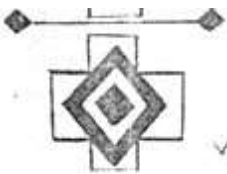
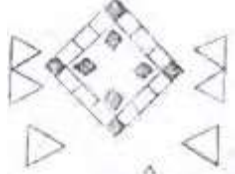

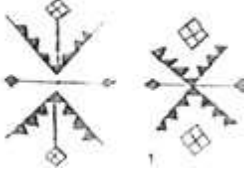

تصویر شماره ۴، رنگ های سنتی نمونه ای از قطعه پیش سینه سوزن دوزی بلوچ، منبع : نگارنده

نقوش سوزن دوزی

نقوش سوزن دوزی بلوچ، پیچیدگی خاصی ندارد و ویژگی های مشترکی نیز در نگاره های سوزندوزی کلیه این مناطق قابل مشاهده است که شاخص ترین ویژگی آن استفاده از مجموعه گسترده ای از نقش های هندسی و خطوط شکسته است و خطوط منحنی و دایره در سوزندوزی بلوچ به ندرت مورد استفاده قرار می گیرند.

در جدول زیر خلاصه ای از نقوش و توضیح مربوط به آن آورده شده است.

	<p>نقش استیلیزه آدمی را می ماند با چندین دست که به هر دست مثلث دارد</p>	<p>درنجک</p>
	<p>چهار مثلث بهم چسبیده است که قاعده آنها در یک راستا قرار دارد.</p>	<p>شاگرد</p>
	<p>مجموعه مثلث که رؤس بهم چسبیده و گلی و شبیه و شبیه گل شش پر میسازند.</p>	<p>گپنانگ</p>
	<p>چند لوزی متداخل که محاط در چند مثلث است یا دو مثلث متقاطعی که راس هریک بر قاعده دیگری چسبیده است</p>	<p>کوچکک</p>
	<p>دولوزی متداخل که محاط در چند مثلث است یا دو مثلث متقاطعی که راس هر یک بر قاعده دیگری چسبیده است.</p>	<p>ماه و روچ</p>
	<p>دو لوزی متداخل که دو مثلث در رؤس فوقانی و تحتانی آن چسبیده است.</p>	<p>مرگ پانچ</p>
	<p>چند لوزی متداخل که در محاط در شکل صلیب گونه ای هستند و در بالای آنها دو لوزی در یک خط مستقیم افقی بهم وصل شده اند.</p>	<p>کوءری</p>
	<p>دو لوزی متداخل محصور در چند مثلث است و در حد فاصل دو لوزی اشکال کنگره ای به چشم می خورد . در داخل لوزی میانی نیز چهار لوزی کوچکتر وجود دارد.</p>	<p>ادینک</p>

	<p>از یک چند ضلعی نامنظم یا از یک دوزنقه و دو مثلث شکل میگیرد تقریباً شبیه نعل اسب است.</p>	<p>اسپه گوش</p>
	<p>دو زاویه‌حاده که راس بهم دارند و داخل آنها مثلث‌های متعددی دو ضلع زاویه را از داخل داندانه دار کرده است بین دو زاویه یک خط راست افقی قرار دارد که دو لوزی لوزی در دو سر آن است.</p>	<p>شک</p>
	<p>مجموعه چهار لوزی متقارن که اضلاع آن و به دو با هم موازی اند و داخل لوزی‌های قریته دو به دو شکل مستطیل کنگر قرار گرفته است.</p>	<p>گمر</p>

با توجه به ویژگی‌های صوری اغلب نگاره‌های سوزندوزی، خاستگاه این نقش و نگارها را می‌توان در موضوعات زیر جستجو کرد:

(۱) نقوش هندسی

نقش‌های هندسی بیشترین کاربرد را در سوزندوزی زنان بلوچ دارد، به گونه‌ای که هماهنگی حاکم بر نقوش سوزندوزی تا حد زیادی مرهون تناسبات سنجیده میان تعداد بیشمار از عناصر هندسی بنیادین مانند مثلث، مربع، لوزی و نظایر آن است. این نقش‌ها را می‌توان در دیگر هنرهای سنتی مانند سفالگری، زرگری و دیگر موارد مشاهده کرد.

تنوع به کاررفته در این نقوش بسیار زیاد است و در عین سادگی بسیار زیبا و جذاب است. نمونه‌هایی از نقش‌های هندسی را می‌توان در زیر مشاهده کرد.

تصویر شماره ۵، نمونه ای از نقوش هندسی ، منبع : نگارنده

۲) نقوش طبیعی

نقش های طبیعی (وابسته به طبیعت) در سوزندوزی بلوچ را می توان در دو دسته نقوش گیاهی و حیوانی بررسی کرد.

اساس این نقوش بر پایه نقش های هندسی نهاده شده است، اما بنا به تفکیک موضوعی و دارابودن تازگی های تصویری می توان آنها را به صورت جداگانه بررسی کرد.

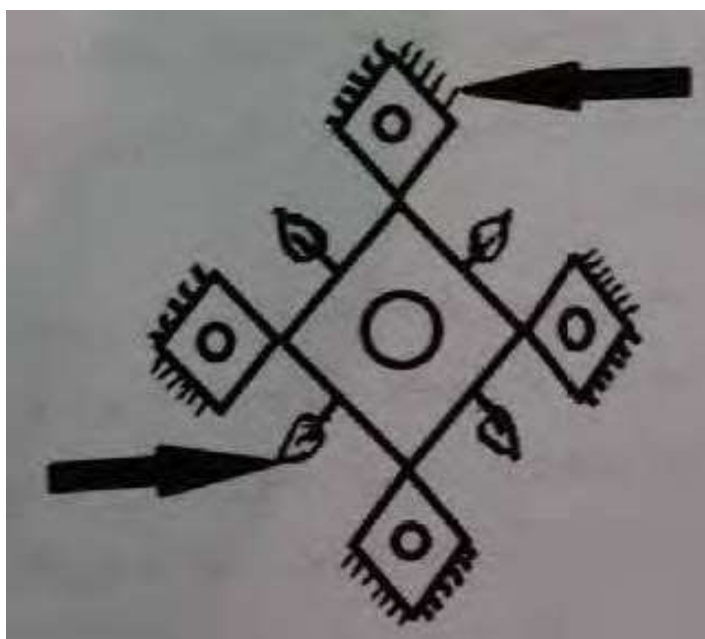
الف) نقوش گیاهی

جذابیت های بصری نقش گل و تنوع موجود در آن، ذهن زن سوزندوز را به نقش آفرینی صور نمادین انواع گل ها و گیاهان کشانده است و زن سوزندوز بلوچ با خلاقیت قابل ملاحظه ای از کنارهم قراردادن چند مربع، لوزی، مثلث یا مستطیل انواع نگاره های گل و گیاه را می آفریند.

این نقش ها گاهی کاملاً انتزاعی است این نقوش گاهی نیز در شکل هایی کاملاً واقع گرایانه ارائه میشود و زنان سوزن دوز با حفظ ویژگی های هندسی نقش ها طرح هایی ساده اما زیبا از گل های گوناگون را به تصویر می کشند.

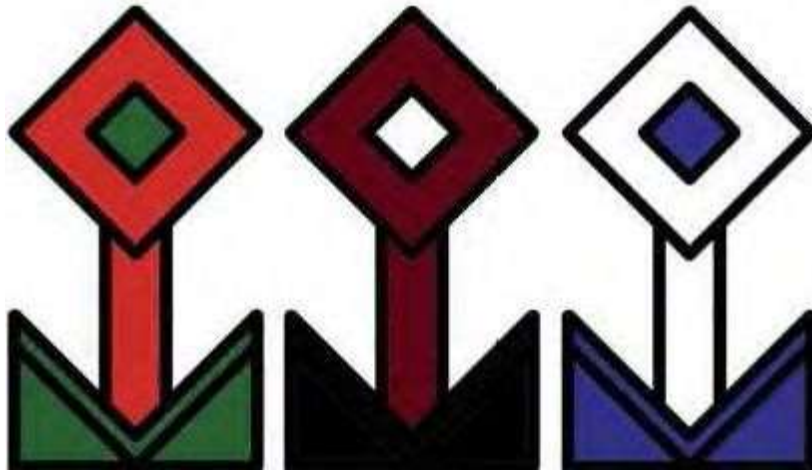
تصویر شماره ۶، نمونه هایی از نقوش گیاهی ، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۷، نمونه نقش گیاهی سوزن دوزی بلوچ ، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۸، نمونه نقش سوزن دوزی بلوچ ملهم از طبیعت موسوم به اشک عروس، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۹، نمونه ای از نقش گیاهی همراه با رنگ آمیزی مربوط به آن، منبع : نگارنده

ب) نقوش حیوانی

این نقوش ها را می توان به دو دسته نقوش انتزاعی و واقع گرایانه تقسیم کرد:

ب.۱) نقوش انتزاعی

این نقوش برگرفته از ویژگی های شاخص انواع حیواناتی است که بیشتر آنها در خود منطقه بلوچستان وجود دارند. برای مثال کتار پادک به معنای پای مرغ و مرگ پانچ به معنای حشره است.

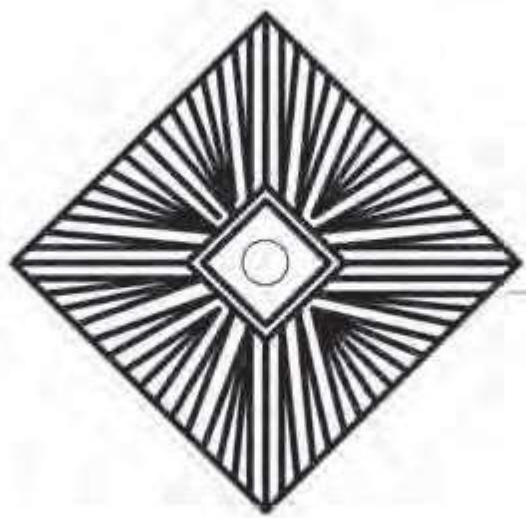
و نگاره آن برگرفته از نقوش ساده هندسی به شکل یک دایره محصور در لوزی با زائده های گوناگون است. این نگاره نیز از نقوش پُر کاربرد در سوزن دوزی زنان بلوچ است.

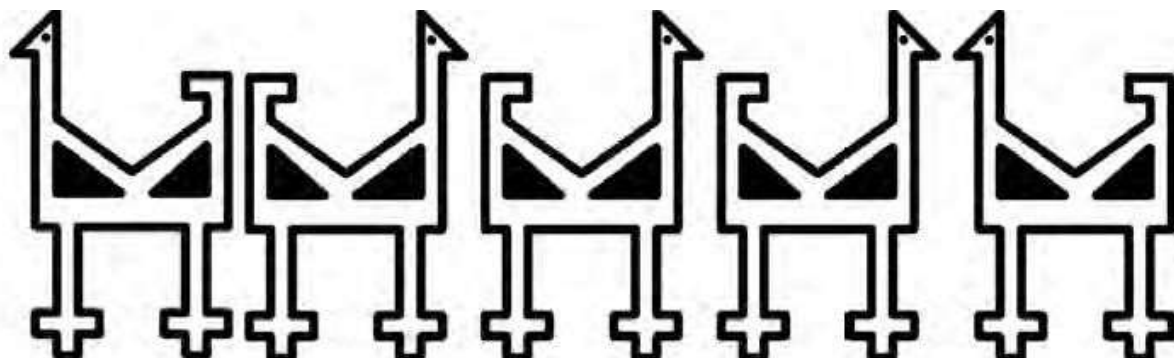
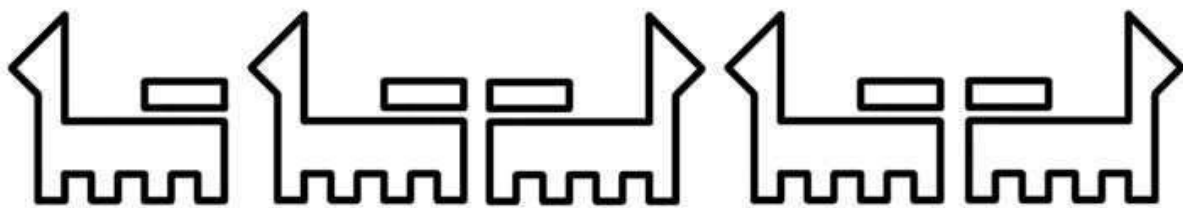
تصویر شماره ۱۰، نقش پادک، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۱۱، نمونه ای از نقوش انتزاعی ، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۱۲، نقشی از بال کبوتر ، منبع : نگارنده

تصویر شماره ۱۳، نقوش حیوانی، منبع : نگارنده

ب. نقوش واقع گرایانه

نقش های واقعگرایانه حیوانات گوناگون بیشتر بر دستبافت های عشایری اقوام بلوچ از قبیل نمکدان، سفره گلیم و فرش کاربرد دارد. این نقش ها به صورتی بسیار ساده طراحی می شود و هرچند ویژگی های واقع گرایانه در آنها با شیوه طراحی نقش های سوزندوزی بسیار متفاوت است قاعده کاربرد نقوش هندسی همچنان در آنها به چشم میخورد. این نقش ها شامل تعدادی از حیوانات موجود در منطقه بلوچستان است و حیواناتی از قبیل مُرغ، شتر و بز را دربرمی گیرد.

تصویر شماره ۱۴، نقش طاووس ، منبع : نگارنده

۳) عناصر طبیعی

تجلی طبیعت در نقوش سوزندوزی بلوچ فقط به موارد ذکر شده محدود نمی شود، بلکه طیف وسیعی از اشکالی را در برمی گیرد که بازتاب سایر پدیده های طبیعی شامل از کوه، رود، و نظایر آن است. نقش چپراس مشهورترین آنهاست و از نوارهای زیگزاگی که به موازات هم قرار گرفته تشکیل شده است. این نقش بیان ساده ای از امواج آب و حرکت آن است. این طرح را معمولا با دو رنگ متضاد می دوزند و از نقوشی است که در سوزندوزی لباس استفاده نمی شود.

تصویر شماره ۱۵، ترکیب نقوش گیاهی و حیوانی، منبع: نگارنده

۴) نقوش انسانی: این نقوش به ندرت استفاده می شود و کاملا به شکل انسان نیستند. اما به خاطر برخی از نشانه هایی که یادآور انسان یا شئی دیگر است نام آن را اقتباس می کنند. مانند نقش تیتوک بانوران که به معنای آرایش عروس است.

تصویر شماره ۱۶، نقش تیتوک بانوران، منبع: نگارنده

نتیجه گیری

پوشش مردم بلوچ با آنکه بر اثر گذر زمان شاهد تغییراتی ظاهری بوده است اما این تغییرات ریشه ای نبوده به این علت که این تغییر و تحول ها نتوانسته در اصل فرم لباس بلوچ یا نقوش سوزن دوزی جدایی ایجاد کند. در جنوب شرق ایران رودوزی هایی با عنوان بلوچ دوزی، سیاه دوزی، خامه دوزی، پریوار دوزی سکه دوزی قرینه سازی شناخته میشود که هر کدام از اینها معرف افکار و فرهنگ این قوم است. از تاثیر گذار ترین عوامل در این هنر است ولی در بررسی های دقیق تر عناصر زیبایی شناسانه در این

هنر گویای این نکته بودند که تمامی عناصر خط، شکل، بافت، ریتم و رنگ براساس معیار کلی تری سازماندهی می شوند. سوزن دوزی بلوچ یکی از روش های اصیل و دیرینه بوده است که با نقوش و عناصر طبیعت ارتباط مستقیمی دارد و نگاره ها با تاثیر پذیری از نقوش گیاهی و حیوانی ارتباط بصری مناسبی را به وجود آورده اند. رویشگاه این نقش ها بیشتر عناصر طبیعی، عناصر انتزاعی و باور های قومی و مذهبی است. همچنین میتوان گفت نقوش طبیعی سوزن دوزی بلوچ گستره موضوعی متنوعی را دربرم یگیرد که آنها را میشود در سه گروه کلی نقوش انسانی، گیاهی و حیوانی از طبیعت جای داد دیگر محققان و کارشناسان هنری نیز فرم و رنگ را تقویت کننده ی مفهوم و بیان میدانند و عقیده دارند هنگامی که این دو عنصر با هم تلاقی پیدا میکنند اثراتشان با هم در امیخته میشوند به همین جهت سه شکل اصلی مربع ومثلث و دایره را با سه رنگ قرمز زرد و ابی نمایش میدهند. طبیعت خشک و بی گل و گیاه، کوه های سخت و خوی جنگاوری و ستیزه جویی با مهاجمان همگی موجب شده تا خشونت فرم ها، زوایای تیز و ترکیب بندی خاص آنها در هنر بلوچ به خصوص سوزن دوزی اشکار شود. درباره نقوش و ترکیب کلی سوزن دوزی های بلوچ و سایر ملل به یک مورد مشترک میرسیم که همه اقوام با ساده ترین اشکال سعی در رساندن پیام و ارتباط با هم نوع و برجای گذاشتن اثری از خود بودند. ارتباطی که ردپایی از هویت و تحولات فرهنگی و تاریخی اقوام و ملل مختلف دارد.

منابع

- افروغ، محمد، (۱۳۸۸)، فرم و رنگ در هنر بلوچ، تهران، کتاب ماه هنر.
- قاسمی، مرضیه، محمودی، سکینه خاتون و سید رسول موسوی حاجی، (۱۳۹۲)، ساختارصوری در سوزن دوزی زنان بلوچ(با تاکید بر نمونه های شهرستان سراوان)، فصلنامه علمی پژوهشی نگره.
- کشاوری، گلنار و شهره جوادی، (۱۳۹۵)، نسبت نشان فرهنگی و سوزن دوزی بلوچ، فصلنامه هنر و تمدن شرق.
- کشاوری، گلنار و شهره جوادی، (۱۳۹۸)، انتزاع نمادین در زیبایی شناسی هنر بلوچستان نمونه موردی: سوزن دوزی بلوچ، نشریه باغ نظر.
- کشاوری، گلنار، منصور، مهسا و مونا عزیز، (۱۳۹۹)، نقوش هندسی در سوزن دوزی بلوچ، فصلنامه علمی رجعشمار.
- مالک، سودابه، (۱۳۹۹)، شناسایی نقش مایه های مرسوم در سوزن دوزی بلوچ.